

3. Лисса З. Эстетика киномузыки / Зофья Лисса / Пер. с нем. А. О. Зелениной, Д. Л. Каравкиной. – М. : Музыка, 1970. – 494 с.
4. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье / Пер. с англ. А. Н. Лука, И. С. Хорола. – М. : Прогресс, 1982. – 128 с.
5. Эйзенштейн С. М. Избранные сочинения : В 6 т. – Т. 2 / С. М. Эйзенштейн / Гл. ред. С. И. Юткевич. – М. : Искусство, 1964. – 567 с.

References

1. But O. V. (2007). Sound as a Component of image structure of a film Extended abstract of candidate's thesis : Manuscript. – Kyiv [in Ukrainian].
2. Kazarian R. (1982). The evolution of forms of cinema synthesis // Art of Cinema, Vol. 7, 107–123 [in Russian].
3. Lissa Z. (1970). The aesthetics of film music. (A.O. Zelenina, Trans). – Moscow : Muzika. – 494 s. [in Russian].
4. Selye H. (1982). Stress without distress (A. Luka, I. Horol, Trans). – Moscow : Progress. – 128 s. [in Russian].
5. Eisenstein S.M. (1964) / Selected Works in 6 volumes, t. 2. – Moscow : Iskusstvo. – 567 s. [in Russian].

УДК 791.44.03:323.23(477.74)"1919"

Пасічник Артем Юрійович,
старший викладач кафедри кінознавства
Інституту екранних мистецтв
Київського національного університету театру,
кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого
artem2010@meta.ua

З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КІНОСЕКЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ВІДДІЛУ 41-ї СТРЕЛЕЦЬКОЇ ДІВІЗІЇ В ОДЕСІ (1919 рік)

Через призму загальновідомого факту про причетність кіносекції політвідділу 41-ї стрілецької дивізії Червоної армії до виробництва кінофільмів ("Павуки і мухи", "Паразит", "Червона зірка", "Червоні по білим", "Чотири місяці у Денікіна") у статті здійснено спробу дослідити особливості структури та періоду функціонування означеної військово-кінематографічної організації в Одесі у 1919 році. В результаті встановлено причинно-наслідковий зв'язок між роботою кіносекції та процесом об'єднання приватних кінофірм Одеси в єдину державну кінофабрику.

Ключові слова: кіносекція, Червона армія, кіновиробництво, агітфільми, Одеса.

Пасечник Артем Юрьевич, старший преподаватель кафедры киноведения, института экранных искусств Киевского национального университета театра, кино и телевидения им. И. К. Карпенка-Карого

Из истории деятельности киносекции политического отдела 41-й стрелковой дивизии в Одессе (1919 год)

Сквозь призму общеизвестного факта о причастности киносекции политотдела 41-й стрелковой дивизии Красной армии к производству кинофильмов ("Пауки и мухи", "Пара-

зит", "Красная звезда", "Красные по белым", "Четыре месяца у Деникина") в статье предпринята попытка исследовать особенности структуры и периода функционирования указанной военно-кинематографической организации в Одессе в 1919 году. В результате установлена причинно-следственная связь между работой киносекции и процессом объединения частных кинофирм Одессы в единую государственную кинофабрику.

Ключевые слова: киносекция, Красная армия, кинопроизводство, агитфильмы, Одесса.

Pasichnyk Artem, senior lecturer of the cinematology department at institute of the Display-Oriented Arts, Kyiv Karpenko-Kary National University of Theatre, Cinematography and Television

From the history of function of cinema section – the political department of the 41st Red Army rifle division in Odessa (1919)

Through the prism of the fact about the belonging cinema section political department of the 41th rifle division of the Red Army (further – cinema section) to production of motion pictures ("Pauki i mukhi", "Parazyt", "Chervona Zirka", "Chervoni po bilym", "Chotyry misiatsi u Denikina"), the article attempts to explore the features of the structure and functioning of the mentioned military-cinematographic organization in Odessa in 1919. As a result, it was established cause-effect relations between the work of cinema section and the process of incorporation Odessa private cinema studios into united, state-owned cinema factory.

Pursuing the scientific consideration of questions relating to the establishment and operation of the Odessa cinema factory (1919 – 1930), payed attention to the activities of a military and cinematic organization, such as cinema section. Based on the volume of available information we learned that, in addition to belonging to the military affairs, this organization also credited purely cinematic activity that, somehow, reflected on the history of the establishment of the Odessa film studio. Primarily, the matter concerns: a) control in early 1919 commandeered private cinema enterprises in Odessa; b) production in 1919 number of first Soviet propaganda films ("Pauki i mukhi", "Parazyt", "Chervona Zirka", "Chervoni po bilym", "Chotyry misiatsi u Denikina").

Consequently, having regard to the cinema, it seems actual to carry out research of this military organization in the view of its place in the consisting of the Red Army, as well as give more fully analysis of its cinematic activity in Odessa in 1919. As a result – give some representation of its impact on the formation process of Odessa cinema factory.

1. The structure and competence cinema section. Paying attention to the full name cinema section, we notice that its activities had carried out within the limits of the political department, which existed at military units of the Red Army, including the 41th infantry division.

It is known, that the political department, as a central military and political body had been created on April 18, 1919, for guidance the whole party and political work in the Red Army and Navy.

On May 15, 1919, political department of the Revolutionary Military Council was renamed into political administration of the Revolutionary Military Council. Since, those times in structure of this body were such departments (sections): general, political, educational, literature and press. However, as at 8 September 1920, its specification changed to: administrative, inspection and information, agitation and educational, literary-press and supplying departments (sections).

As we can see, there wasn't an individual cinematographic department (cinema section) in structure of the political department, in the period between May 15, 1919 to September, 1920. However, by results of the investigation we found that, the section of cinema was present at the structure of this body and was included into propaganda and educational department.

2. Cinema section placement in the composition of Red Army troops. Exploring the structure of the Red Army in order to identify in it 41 division, structure of which contained cinema-section, managed to find at least two armies in which it was included. We are talking about 13th and 14th Red Army. Comparing facts of the functioning of these divisions with facts about time and place of creation by cinema-section propaganda films: "Pauki i mukhi", "Parazyt", "Chervona Zirka", "Chervoni po bilym", "Chotyry misiatsi u Denikina", came to unexpected conclusions. Their meaning is in the fact that none from selected cinema sections of 41 divisions of the Red Army were related to the film industry in Odessa in 1919. Because were carried out their activities, or in other

from Odessa places (41 division of the 13th Army), or in other from production of these films period (1920, 41 division of the 14th Army).

However, after conducting a scientific analysis, we have found a minimum of three organizations that works in April 6–23 August 1919 in Odessa, and therefore most likely dealt with the creation of new propaganda films, based on the Odessa private film enterprises. First of all, it's about the agitation-educational department at the political administration of the People's Commissariat of Military Affairs of the Ukrainian SSR, the Odessa branch office of All-Ukrainian Cinema Committee (VUKK) and the Executive Committee of Odessa (Odessa executive committee). Among them: the agitation-educational department at the political administration of the People's Commissariat of Military Affairs of the Ukrainian SSR, Odessa branch office of All-Ukrainian Cinema Committee (VUKK) and the Executive Committee of Odessa.

Key words: cinema-section, Red army, film production, propaganda films, Odessa.

Займаючись розглядом питань, пов'язаних зі створенням і функціонуванням Одеської кінофабрики ВУФКУ (1919–1930 рр.), звертаємо увагу на діяльність такої військово-кінематографічної організації, як кіносекція політвідділу 41-ї стрілецької дивізії Червоної армії (далі – кіносекція). Виходячи із обсягів доступної інформації, дізнаємося, що окрім приналежності до військової справи, їй також приписують суто кінематографічну діяльність, що так чи інакше знаходить своє відображення в історії становлення Одеської кінофабрики, як зрештою і в історії українського кіно початку ХХ століття. Мова йде, насамперед, про відання на початку 1919 р. реквізованими приватними кінопідприємствами в Одесі [1, 3-4] та виробництво у 1919 р. ряду перших радянських агітаційних кінокартин ("Павуки та мухи", "Паразит", "Червона зірка", "Червоні по білим" та "Чотири місяці у Денікіна").

Відтак, видається актуальним здійснити дослідження цієї військової організації на предмет її структури, місця у складі військ Червоної армії, результатів кінематографічної діяльності в Одесі у 1919 р.; на цій основі визначити вплив кіносекції на процес формування Одеської кінофабрики.

Певною мірою діяльність кіносекції в Одесі відображена на сторінках наукових видань: "Історія українського радянського кіно" [6], "Очерки истории советского кино" [12]; довідникових видань "Советские художественные фильмы. Аннотированный каталог" [15], "Анотований каталог фільмів, вироблених на Одеській кіностудії художніх фільмів та інших студіях і творчих об'єднаннях в Одесі у 1917–2004 роках" [1]; у працях Л. Госейка [3], Н. Капельгородської та Є. Глущенко [8], І. Корнієнка [9], А. Малиновського [10], Г. Островського [11], О. Шимона [20]. Однак, виходячи зі змістовного наповнення інформації, що наводиться у вищенаведених джерелах, оцінити реальний вклад кіносекції в історію становлення Одеської кінофабрики (як зрештою і в історію українського радянського кіно початку ХХ ст.) досить складно. Основна причина – відсутність посилань на архівні, нормативні та періодичні джерела, використані при описі означеної кіноорганізації.

Метою запропонованої публікації є дослідження структури та компетенції кіносекції, її місця у складі військ Червоної армії, особливостей провадження нею кінематографічної діяльності в Одесі в 1919 р., з використанням архівних, періодичних та інших першоджерельних матеріалів.

1. Структура і компетенція кіносекції. Звертаючи увагу на повну назву кіносекції, а саме – "кіносекція політвідділу 41-ї стрілецької дивізії Червоної армії", помічаємо, що її діяльність здійснювалась у межах політичного відділу (політвідділ), що існував при військових частинах Червоної армії, в тому числі й у складі 41-ї стрілецької дивізії.

Відомо, що політвідділ, у якості центрального військово-політичного органу, було утворено Революційною воєнною радою 18 квітня 1919 р. для керівництва усією партійно-політичною роботою в Червоній армії і на Флоті. На виконання цього завдання політвідділи почали вводитися у всіх без винятку військових частинах, з'єднаннях, об'єднаннях і управліннях Червоної армії. На чолі політвідділу стояв комісар, до переліку повноважень якого входило здійснення нагляду за роботою командування військовими частинами, а також управління пропагандою. Щодо компетенції політвідділу, то серед низки завдань основним було забезпечення організаційно-політичної та агітаційно-пропагандистської діяльності у власних військах, серед місцевого населення, у військах супротивника.

З 15 травня 1919 р. політвідділ було перейменовано у політичне управління, після чого у його складі почали діяти загальний, політичний, просвітницький, літературно-видавничий відділи (секції) [18, 60]. Однак станом на 8 вересня 1920 р. їхній перелік змінюється: відділ (секція) управління справами, відділ забезпечення, інспекційно-інформаційний, агітаційно-просвітницький та літературно-інформаційний відділи [18, 61].

Як бачимо, окремого відділу кіно (кіносекції) у складі політвідділу в період 15.05.1919 – 09.1920 рр. не було. Втім, це зовсім не означає, що такий структурний орган не міг існувати у складі одного із вищеперерахованих відділів політуправління. Тим паче, що з огляду на значення, яке радянська влада відводила кінематографу в ідеологічному і культурно-освітньому вихованні населення, не важко здогадатися, до якого відділу політуправління увійшла кіносекція. Відповідь на це питання знаходимо і в архівному документі з таким заголовком: "Звід новин про діяльність агітаційно-просвітницького відділу при політуправлінні Наркомвійськ УРСР від 1 березня по 6 травня 1919 року" [4, 745-748]. Разом з описом діяльності структурних підрозділів відділу, у ньому наводиться також опис діяльності кіносекції.

2. Місце кіносекції у складі військ Червоної армії. Досліджуючи структуру військ Червоної армії на предмет виявлення у ній 41-ї дивізії, вдалося знайти щонайменше дві армії, до складу яких вона входила. Мова йде, насамперед, про 13-ту і 14-ту армію червоних. Однак, співставивши факти функціонування означених дивізій з фактами про час і місце створення кіносекцією агітаційних фільмів ("Павуки і мухи", "Паразит", "Червона зірка", "Червоні по білим", "Чотири місяці у Денікіна"), ми дійшли неочікуваного висновку: жодна із виділених кіносекцій 41-ї дивізії Червоної армії не мала відношення до кіновиробництва в Одесі в 1919 році. Пояснюється це тим, що функціонування означених дивізій проводилося або у інших населених пунктах (41 дивізія 13-ї армії [19, 132]), або в інший від виробництва означених фільмів час (1920 р., 41 дивізія 14-ї армії [19, 133]).

Тим не менш, ознайомившись з кінематографічним життям Одеси та переліком основних кіноорганізацій, що існували у недовгий період радянської влади у місті (6 квітня – 23 серпня 1919 р.), вдалося виявити щонайменше три такі організації, що ймовірно були причетні до створення агітаційних фільмів в Одесі на базі приватних кінофірм. Це кіносекція агітаційно-просвітницького відділу при політуправлінні Наркомвійськ УСРР, Одеське філіальне відділення Всеукраїнського кінокомітету та Одеський виконавчий комітет.

Припущення щодо причетності кіносекції агітаційно-просвітницького відділу політуправління Наркомвійськ УСРР до виробництва перших радянських кінофільмів в Одесі ґрунтуються на архівному документі, що містить інформацію про діяльність цього структурного підрозділу за період з 1 березня по 6 травня 1919 р. [4, 745-748]. З матеріалів цього документу дізнаємося, що в означений проміжок часу кіносекція займалася:

1. закупівлею і відправкою кінокартин на фронт (приміром, у період з 1 березня по 6 травня 1919 р. кіно секція придбала 98 картин, з них драматичних 32, видових 16, військової хроніки 26, комічних 24);

2. відправкою кіноапаратів на фронт, зокрема: в 1-шу [Українську] радянську дивізію – 1 шт.; в 5-ту дивізію – 1 шт.; в 1-шу Задніпровську [Українську радянську] дивізію – 1 шт.; до штабу Григор'єва [1-ша бригада 1-ї Задніпровської дивізії] – 1 шт.; на Коростенський фронт – 1 шт.;

3. зйомками кінокартин (зокрема, кінохроніки: установи ЦВК, похорони т. Смирнова, випуск червоних командирів).

Зважаючи на особливості роботи кіносекції, видається актуальним говорити про її ймовірну причетність до випуску перших радянських агітаційних фільмів. Припущення є доречним, якщо зіставити час відправлення кіноапарату до штабу Григор'єва (1 березня – 6 травня 1919 р.) [4, 745-748] із часом входження і перебування його військових частин в Одесі (квітень – травень 1919) [5, 308].

Другою ймовірною кіноорганізацією, причетною до виробництва перших радянських агітаційних фільмів, є Одеський філіал Всеукраїнського кінокомітету. Принаймні, про це свідчать архівні документи за 1919 рік, а саме: Положення "Про філіальні відділення Всеукраїнського кінокомітету" від 16 березня 1919 р. № 6/70/ [16, арк. 21]; Незасвідчена копія штатного розпису Всеукраїнського кінокомітету, із штатом Одеського філіального відділення [17, арк. 3, 10-11]. Аналізуючи ці документи, дізнаємося, що 16 березня 1919 р. Всеукраїнський кінокомітет планував відкрити мережу своїх філіальних відділень у Харкові, Катеринославі, Ялті, Ростові-на-Дону та в Одесі [13, 156-158; 14]. Метою заходу було розвантаження діяльності Всеукраїнського кінокомітету у питаннях адміністративного нагляду над кіно-фотопромисловістю, шляхом покладання на філіальні відділення ряду завдань (забезпечити управління націоналізованими підприємствами і театрами, що знаходились у віданні Всеукраїнського кінокомітету; безпосередньо інструктувати місцеві підвідділи; слугувати живою ланкою між центром і місцевими підвідділами) [16, арк. 21]. Структуру філіального відділення складала відділи: обліково-контрольний; загальний; відділ цензури і рецензій; кіно-фотохроніка; науковий; експлуатаційний. Управління

відділами філіального відділення Всеукраїнського кінокомітету здійснювала колегія, що складалася із голови і двох членів, призначених головою кінокомітету.

Третім органом, що ймовірно мав відношення до виробництва перших радянських агітаційних стрічок є Одеський виконавчий комітет (виконком). Про це свідчать деякі літературні джерела: "<...> [Одеський] губвиконком 23 травня 1919 року прийняв рішення націоналізувати усі приватні кінопідприємства <...>" [10, 56] та налагодити на них випуск перших радянських кінофільмів. Внаслідок альтернативного дослідження діяльності цього місцевого органу державної влади було встановлено, що 17 квітня 1919 р. в структурі органу почали формуватися різноманітні відділи та установи, тоді як сам виконком був зайнятий розселенням новоприбулих мешканців з центру та окраїни Одеси, у інші райони міста [2]; з 21 червня 1919 р. Одеський виконком здійснював управління процесами націоналізації кінотеатрів та їх технічно-господарського обслуговування [7]. Тож, зважаючи на особливості роботи даного місцевого органу, можна говорити про його ймовірну причетність до процесів націоналізації приватних кінофірм, включаючи виробництво на них перших радянських агітаційних фільмів.

Підсумовуючи проведене дослідження, доходимо наступних висновків.

1. Діяльність кіносекції здійснювалась в межах агітаційно-просвітницького відділу при політуправлінні Наркомвійськ УРСР. Запровадження такого підрозділу було обумовлено, насамперед, потребою влади здійснювати засобами кіно агітаційно-пропагандистську діяльність у власних військах, серед місцевого населення та військах супротивника.

2. Кіносекція входила до складу 41-ї стрілецької дивізії, загони якої входили до частин 13-ї і 14-ї армії червоних. Однак, в ході встановлення часу і місця функціонування означених сил на території України було встановлено, що у 1919 році жодна з них не була наявна в Одесі. Відтак, бути причетними до кіновиробництва перших радянських агітаційних фільмів в Одесі в 1919 році – не могли.

3. У зв'язку з відсутністю сліду діяльності кіносекції 41-ї дивізії Червоної армії в Одесі у 1919 році, було здійснено пошук альтернативних кінематографічних організацій, на предмет функціонування їх в Одесі у означений період часу. Встановлено, що на момент створення перших радянських агітаційних фільмів (6 квітня – 23 серпня 1919 р.) у місті функціонували щонайменше три кіноорганізації, кожна з яких гіпотетично могла мати відношення до цього процесу: агітаційно-просвітницький відділ при політуправлінні Наркомвійськ УСРР, Одеське філіальне відділення Всеукраїнського кінокомітету та Одеський виконком. Було здійснено спробу визначити ступінь їхньої приналежності до кіновиробництва в Одесі та створення перших агітаційних фільмів: "Павуки і мухи" (1919), "Паразит" (1919), "Червона зірка" (1919), "Червоні по білим" (1919), "Чотири місяці у Денікіна" (1919).

Незважаючи на те, що дана стаття більшою мірою побудована на розвінчанні міфів щодо кінематографічних здобутків кіносекції 41-ї дивізії в Одесі, деякою мірою нами проаналізована діяльність інших кінематографічних організацій, що функціонували у місті в означений період часу. Це створює підстави для подальших наукових розвідок у питаннях діяльності перших радянських кінематографічних організацій, що функціонували в Одесі упродовж 1919–1920 років.

Література

1. Анотов. кат. фільмів, виробл. на Одес. кіностудії худож. фільмів та ін. студіях і творч. об'єдн. в Одесі у 1917–2004 рр. / Одес. кіностудія худож. фільмів, Одес. від-ня НСКУ ; авт.-упор. Є. Рудих, В. Костроменко ; наук. ред. С. Тримбач. – Одеса : ОЦНТЕІ, 2004. – 610 с.
2. В Одессе // Красная Армия : орган Народного комиссариата по военным делам : ежедневная газета. – К., 1919. – № 19 [17 апреля]. – С. 2.
3. Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896 – 1995 / Любомир Госейко; [пер. із франц. : С. Довганюк, Л. Госейко ; відп. ред., перед м. В. Войтенко ; ред. : Ю. Бердик, К. Коверзнев]. – К. : КІНО-КОЛО, 2005. – 464 с.
4. Гражданская война на Украине. 1918 – 1920 : сб. док. и материалов : в 3 т., 4 кн. Т. 1, кн. 1: Освободительная война украинского народа против немецко-австрийских оккупантов. Разгром буржуазно-националистической Директории / сост. А. З. Мищенко, и др.; ред. М. А. Рубач; Архивное управление при Совете Министров УССР, Центр. Гос. архив Октябрьской революции и социалистического строительства УССР, Ин-т истории АН УССР. – К. : Наук. думка, 1967. – 875 с.
5. Гражданская война на Украине. 1918–1920 : сб. док. и матер.: в 3 т., 4 кн. Т. 1, кн. 2 : Борьба рабочих и крестьян за освобождение Украины от интервентов Антанты и денкинцев. Ноябрь 1918 – апрель 1919 / сост. А. Рубач ; под ред. Н. Супруненко и М. Рубача; Архивное управление при Совете Министров УССР, Центр. гос. архив Октябрьской революции, Ин-т истории АН УССР. – К. : Наук. думка, 1967. – 491 с.
6. Історія українського радянського кіно : у 3 т. Т. 1: 1917–1930 / [Б. С. Буряк та ін.] ; редкол.: Б. С. Буряк, С. Г. Зінич, О. К. Бабишкін. – К. : Наук. думка, 1986. – 245 с.
7. Искусство для народа. Кино для народа // Советская власть : издание Исполнительного комитета Одесского Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. – Одесса, 1919. – № 16 [21 июня]. – С. 3.
8. Капельгородська Н. Начерки далекої кіноісторії / Нонна Капельгородська, Євгенія Глущенко ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К. : АВДІ, 2005. – 216 с.
9. Корнієнко І. С. Українське радянське кіномистецтво (1917–1929): нариси / І. С. Корнієнко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1959. – 144 с.
10. Малиновский А. Кино в Одессе : путеводитель по кинотеатрам старым и новым / А. Малиновский. – Одесса : Астропринт, 2000. – 220 с.
11. Островский Г. Одесса, море, кино : страницы истории далекой и близкой / Г. Островский. – Одесса : Маяк, 1989. – 183 с.
12. Очерки истории советского кино: в 3 т. Т. 1: 1917 – 1934 / под ред. Ю.С. Калашникова, Н.А. Лебедева, Л.П. Погожевой. – М. : Искусство, 1956. – 524 с.
13. Росляк Р. Всеукраїнський кінокомітет: матеріали й документи з історії створення / Роман Росляк // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 9. – С. 152–184.
14. Росляк Р. Формування органів управління кінематографа в Україні (1919) / Роман Росляк // Студії мистецтвознавчі / Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, НАН України. – К. : ІМФЕ, 2011. – Ч. 3 (35). – С. 42–48.
15. Советские художественные фильмы : аннотированный каталог : [в 5 т.]. Т. 1: Немые фильмы (1918–1935) / Сост. Н. Глаголева и др.; ред. А. Мачерет и др. ; Всесоюзн. гос. фонд кинофильмов. – М. : Искусство, 1961. – 527 с.
16. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 614.
17. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 674.
18. Центральный государственный архив Советской Армии [Электр. ресурс]: путеводитель: в 2 т. Т. 1 / редкол.: Л. Двойных и др.; сост. Т. Каряева и др. – Minneapolis, Minnesota : East View Publications, 1991. – 430 с. – Режим доступа: <http://guides.eastview.com/browse/guidebook.html?bid=120&sid>
19. Центральный государственный архив Советской Армии [Электр. ресурс]: путеводитель. В 2 т. Т. 2 / сост. Т. Каряева. – Minneapolis [Minnesota] : East View Publications, 1993. –

542 с. – Режим доступа: <http://guides.rusarchives.ru/browse/guidebook.html?bid=121&sid=92104#refid92022>

20. Шимон О. Сторінки з історії кіно на Україні / О. Шимон. – К. : Мистецтво, 1964. – 150 с.

References

1. Rudikh, Ye., Kostromenko, V. (Auth.-Formers). (2004). Annotated catalogue of films, made on Odessa motion picture studio and on other studios, and creative associations in Odessa in 1917–1920. Odessa, Ukraine: OTsNTEI [in Ukrainian].

2. In Odessa. (1919, April 17). Krasnaia Armiia: organ Narodnogo komissariata po voennym delam: ezhednevnaia gazeta, 19, 2 [in Russian].

3. Goseiko, L. (2005). History of Ukrainian cinematography. 1896 – 1995. (S. Dovganiuk, L. Goseiko, Trans.). Kyiv, Ukraine: KINO-KOLO [in Ukrainian].

4. Mischenko, A. Z. (Former, Ed.), Rubach, M. A. (Ed.). (1967). Civil war in Ukraine. 1918 – 1920., Vol. 1, book 1: Liberation war of Ukrainian people against German-Austrian invader. Bourgeois-nationalistic Directory defeat. Kyiv, Ukraine: Nauk. dumka [in Ukrainian].

5. Rubach, M. A. (Former, Ed.), Suprunenko, N. (Ed.). (1967). Civil war in Ukraine. 1918 – 1920., Vol. 1, book 2: Workers and peasants struggle for Ukraine against the Entente and denikinists interveners. November 1918 – April 1919. Kyiv, Ukraine: Nauk. dumka [in Ukrainian].

6. Buriak, B. S., Zynych, S. G., Babyshkin, O. K. (Eds.). (1986). History of Ukrainian soviet cinema, Vol. 1: 1917–1930. Kyiv, Ukraine: Nauk. dumka [in Ukrainian].

7. Art for people. Cinema for people. (1919, June 21). Sovetskaia vlast': izdanie Ispolnitel'nogo komiteta Odesskogo Soveta rabochikh, krest'ianskikh i krasnoarmeiskikh deputatov, 16, 3 [in Russian].

8. Kapel'gorods'ka, N., Glushchenko, Ye. (2005). Outlines of the far cinema history. Kyiv, Ukraine: AVDI [in Ukrainian].

9. Kornienko, I. S. (1959). Ukrainian-soviet cinema art (1917–1929): outlines. Kyiv, Ukraine: Vyd-vo AN URSR [in Ukrainian].

10. Malinovskiy, A. (2000). Cinema in Odessa: guide to old and new movie theaters. Odessa, Ukraine: Astroprint [in Russian].

11. Ostrovskiy, G. (1989). Odessa, sea, cinema: pages of the history far and close. Odessa, Ukraine: Mayak [in Russian].

12. Kalashnikov, Yu. S., Lebedev, N. A., Pogozevoi, L. P. (1956). History of the soviet cinema outlines, Vol. 1: 1917–1934. Moscow: Isskustvo [in Russian].

13. Rosliak, R. (2011). The All-Ukrainian cinema committee: proceedings and documents from the history of creation. Naukovyi visnyk Kyivs'kogo natsional'nogo universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karogo, issue 9, 152–184 [in Ukrainian].

14. Rosliak, R. (2011). Forming management bodies of cinema in Ukraine (1919). Studii mystetstvoznavchi, part 3 (35), 42–48 [in Ukrainian].

15. Glagoleva, N. (Former), Macheret, A. (Ed.). (1961). Soviet feature films: annotated catalogue, Vol. 1: Silent films (1918–1935). Moscow: Iskusstvo [in Ukrainian].

16. Central State Archive of supreme bodies and administration of Ukraine. – Fund. 166. – List 1. – File 614.

17. Central State Archive of supreme bodies and administration of Ukraine. – Fund. 166. – List 1. – File 674.

18. Dvoinykh, L. (Ed.), Kariaeva, T. (Former). (1991). Central State Archive of the Soviet Army, Vol. 1. Minneapolis, Minnesota: East View Publications. Retrieved from <http://guides.eastview.com/browse/guidebook.html?bid=120&sid> [in Russian].

19. Kariaeva, T. (Former). (1993). Central State Archive of the Soviet Army, Vol. 2. Minneapolis, Minnesota: East View Publications. Retrieved from <http://guides.rusarchives.ru/browse/guidebook.html?bid=121&sid=92104#refid92022> [in Russian].

20. Shimon, O. (1964). Pages from the history of cinema in Ukraine. Kyiv, Ukraine: Mystetstvo [in Ukrainian].